ABDURRAHMÂN CEVZÎ

Tefsîr, hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Ferec olup ismi, Abdurrahmân bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Ubeydullah bin Abdullah bin Kâsım bin Nadar bin Kâsım bin Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr Sıddîk'dır (r.anhüm). Ebü'l-Ferec, büyük dedesi Ca'fer-ül-Cevzî'ye âit "El-Cevzî" nisbetinden dolayı, "İbn-i Cevzî" diye meşhûr oldu. El-Kuraşî, et-Teymî, el-Bekrî, el-Bağdâdî nisbeti de, kendisine isnâd olunan sıfatlardandır, İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebine mensûp büyük bir müfessir, kudretli bir edîb, târih ve terâcim (biyografi) müellifidir.

İbn-i Cevzî'yi, İbn-i Teymiyye'nin talebesi olan İbn-i Kayyim el-Cevziyye ile karıştırmamalıdır. İbn-i Kayyim 691-751 (m. 1292-1350) târihleri arasında yaşamıştır. Aralarında birbuçuk asırlık bir zaman farkı vardır. Ayrıca i'tikâd ve fikrî bakımdan da çok farklı şahsiyetlerdir. Ebü'l-Ferec Ehl-i sünnet, diğeri ise aşırı görüşleri dolayısıyla Ehl-i sünnetin başına ciddî gaileler açmış bid'at ehli birisidir.

İbn-i Cevzî hazretlerinin doğum târihi ihtilaflıdır. Kendisi bir yazısında şöyle demektedir: "Doğum târihimi araştırmadım. Ancak, babam 514 senesinde vefât etmişti. Annem, babamın vefâtında benim üç yaşlarında olduğumu söyledi." Bu açıklamayla İbn-i Cevzî'nin doğuma 511 (m. 1120) senesi olmaktadır. İbn-ül-Kati'î "İbn-i Cevzî'den doğum târihini sordum. O zaman, "Doğumumu kesin, bilmiyorum. Ancak hocamız İbn-i Zâgûnî'nin vefât ettiği sene bülûğ çağına erdiğimi biliyorum" dedi" demektedir.

İbn-i Cevzî Bağdad'ın Habîb sokağında dünyâya geldi Babası vefât ettiğinde, kendisi çok küçüktü. Ona annesi ve halası baktı. Büyüyünce, halası onu Ebü'l-Fadl bin Nasır mescidine götürdü, İbn-i Cevzî burada va'z dinlemeye başladı. Burada ilk va'z dinlemeye başladığı zaman beş yaşlarında idi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi.

Kendisi şöyle anlatır: "Hocam İbn-i Nasır, beni küçüklüğümde birçok âlim zâtlara götürdü. Onlardan ilim dinletti. Dinlediğim âlimlerin hepsinden bana icâzet (diploma) aldı. Hocalarımın büyüklüklerini bilen, onların hâllerine vâkıf olan arkadaşlarıma, hocalarımın herbirinden bir söz söyledim. Ders aldığım hocalarımın sayısı seksenyedi idi."

Hocaları: İbn-i Cevzî hazretleri, çok sayıda âlimden ders okudu. Kendisi, bu hocaların büyük ve tanınmış olanlarını bildirdi. Bunlar; İbn-ül-Husayn, Kâdı Ebû Bekr Ensârî, Ebû Bekr Mezrefî, Ebû Kâsım Harirî, Ali bin Abdülvâhid Dîneverî, Ebü'l-Se'âdâd Mütevekkil, Ebû Gâlib İbn-ül-Bennâ, Ebû Abdullah el-Barî', Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed el-Müvâhid, Ebû Gâlib el-Mâverdî, Ebü'l-Hasen bin er-Râgûnî, Ebû Mensûr bin Hayrûn, Ebü'l-Kâsım es-Semerkandî, Abdülvehhâb el-Enmâtî, Abdülmelik el-Kerûhî, Ebü'l-Kâsım Abdullah bin Muhammed el-İsbehânî, Ebû Sa'îd ez-Zevzenî, Ebû Sa'îd el-Bağdâdî, Yahyâ bin et-Tarrâh, İsmâil bin Ebî Sâlih el-Müezzin, Ebü'l-Kâsım Ali bin Muallâ, Ebû Mensûr Kazzâz, Abdülcebbâr bin İbrâhim bin Abdülvehhâb bin Mende'dir.

İbn-i Cevzî, hocalarından; Müsned, Câmi'-i Tirmizî, Târih-ül-Hatîb gibi büyük kitapları dinledi. Sahîh-i Buhârî'yi Ebü'l-Vakit'den dinledi. Sahîh-i Müslim'i, diğer cüzleri eline geçmediği için Nüzûl bahsine kadar okudu. Ayrıca Ebiddünyâ ve başka hadîs âlimlerinin tasniflerini dinledi. Kendisi ayrıca, Ebû Hâkim ve Ebû Ya'lâ bin Ferrâ'dan fıkıh öğrendi. Edebi, Ebû Mensûr Cevâlîkî'den öğrendi.

Ebü'l-Ferec, Ebû Hâkim Nehrivânî'nin yanında yardımcı idi. İbn-üs-Senihal'in yaptırdığı medresede Ebû Hâkim, Ebü'l-Ferec'e fıkıh ve ferâiz okuttu. Bâb-ül-Özc'de Ebû Hâkim'in ders verdiği bir medrese vardı. Daha sonra Ebû Hâkim, bu medresede ders vermeyi tamamen Ebü'l-Ferec'e bıraktı. Halîfe Müstadî, Ebü'l-Ferec'e çok hürmet ederdi. Ebü'l-Ferec halîfe için "El-Mesbah-ül-Mudî' fî devlet-il-Mustadî" adlı eseri yazdı. Ayrıca "En-Nasrü alâ Mısr" adlı eseri de halife için yazıp, halifeye arz etti. Bundan sonra halîfe ona, Bâb-ı Bedr'de kendi huzûrunda va'z etmesi için, 568 (m. 1172) senesinde izin verdi. Ayrıca bununla birlikte birçok hediyeler de verdi.

Kendisi şöyle anlatır: "İkindiden sonra vereceğim va'z için insanlar duhâ vaktinden i'tibâren gelmeye başlarlardı. Bâb-ı Bedr'de bir hafta ben va'z verirdim. Bir hafta da Ebü'l-Hayr Kazvînî va'z verirdi. Benim va'zımı dinlemeye çok kalabalık bir insan grubu gelirdi. Onunkinde ise, çok az kimse olurdu. Ramazân-ı şerîfin son günü va'z verme sırası bana gelmişti. Halk duhâ vaktinden i'tibâren hazır oldular. Hava çok sıcak idi ve insanlar oruçluydu. Bu sırada ben bir hâdiseye çok hayret ettim. Başında "Darbûne" isminde bir gölgelik taşıyan bir adam, öğleden ikindiye kadar on kişiyi gölgelendirdi. Ona beş

kırat (o zamanın para birimi) verdiler. Halbuki bu paranın çok az miktarı ile çok sayıda yelpaze alınırdı. O sırada bir adam, “Bu kalabalıkda yüz dinarımı çaldılar” diye bağırınca, halîfe hemen onun yüz dinarını verdi. Yine aynı sene Aşure günü Mensûr Câmii’nde verdiğim va’zı dinlemek için binlerce kişi toplanmıştı.

Irak’a gittiğimde Harbiye halkı, kendilerine va’z etmemi istediler. Onlara, Rebî’-ül-evvel ayının altısına gelen Cum’a gecesinde va’z verdim. Oradan ayrılırken, Harbiye halkı büyük bir kalabalık ile uğurladı. Oradan ayrıldıktan sonra, akşamdan sonra Basra’ya girdim. Oranın halkı beni çok sayıda mumla karşıladı. Orada da halka va’z verdim. Basra’dan çıkıp tekrar Harbiye’ye geldiğim zaman, halk beni sayısız mumlarla karşıladı. Her taraf ışıklarla dolu olduğundan toprağı göremiyordum. Harbiye halkı, kadın-erkek, çoluk-çocuk evlerinden karşılamaya çıktıklarından, şehrin girişi sanki bir pazar yerini andırıyordu. Harbiye’ye girdiğim zaman, yolların da dolu olduğunu gördüm. Yine burada va’z vermem istendi. Va’z verdiğim zaman, Harbiye ile Basra arasında verdiğim va’zı dinlemek için gelen insanların sayısını saymak adetâ mümkün değildi.

Ebü’l-Ferec, daha sonra Darb’i Dinar’da bir medrese yaptırdı. Orada ilk dersi 570 (m. 1174) senesinde verdi. Medresenin açıldığı ilk gün, çeşitli ilimlerden ondört ders verdiği bildirildi. Aynı sene kürsüde Kur’ân-ı kerîmi tefsîr etmesi son buldu. “Binefşa”da bulunan medreseyi Ebû Ca’fer bin Sabbâg’dan teslim aldı. Vakıf defterine şöyle yazdı: “Burası “İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in talebeleri için vakf edilmişti. Şimdi bana teslim edildi.” Medresede ders verdiği zaman, Kâdı’l-kudât, Hacîb-ül-bâb ve Bağdad fukahâsı hazır bulundu. Kendisine hilât giydirildi. Ebü’l-Ferec’in derslerini ta’kib etmek için gelen binlerce halk, medresenin kapısında birikti. O da, usûl ve fürû’ hakkında birçok ders verdi. Anlatmasındaki güzellik, ikna etme ve senedleri ortaya koymadaki üstünlüğü, bid’at ehli ve bozuk i’tikâd ehli olanların kalblerine büyük bir üzüntü verdi.

Birara Eshâb-ı Kirâm düşmanlığı çoğaldı. Mahzen sahibi (Hazîne bakanı) halîfeye mektûp yazdı. Mektûpta “Eğersen İbn-i Cevzî’den yardım istemezsen, Eshâb-ı Kirâm düşmanı olanlarla mücâdele edemezsin” diye bildirdi. Halîfe de İbn-i Cevzî hazretlerine yardım etmesi için mektûp yazınca, o da va’z kürsüsünden insanlara şöyle hitâb etti. “Emîr-ül-mü’minîn’e Eshâb-ı Kirâm düşmanlarının çoğaldığı haberi ulaşmış. Bid’at ehli olanları yok etmek için ferman çıkardı. Size söylüyorum. Halktan Sahabeye dil uzatanları duyarsanız bana haber verin. Onun evini başına yıkayım, ömür boyu hapse attırayım. Eğer vâ’izlerden birisi de Sahabeyi zemmederse, onlara da aynı şekilde zem etmeği yasaklıyorum.” Bu va’zın te’sîri büyük oldu. Halk, Eshâb-ı Kirâm düşmanlarından uzaklaştı.

574 (m. 1178) senesi Aşure günü, İbn-i Cevzî, halîfenin de hazır bulunduğu bir cemâate va’z verdi. Va’z esnasında halîfeye hitaben “Allahü teâlâ seni insanların başına âmir olarak vazîfelendirdi. Birinin sana teşekkür eden olmasını istemez misin?” deyip, hapistekilerin durumunu îmâ edince, halîfe bütün tutukluları serbest bıraktı. Aynı sene Emîr-ül-mü’minîn, İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabir taşını yenilemek istedi. Bunun için İbn-i Cevzî’ye müracaat etti. İbn-i Cevzî hazretleri kendi eliyle mezar taşını yaptı ve üzerine şunları yazdı: “Emîr-ül-mü’minîn Müstadî billâh’in emriyle yapılmıştır. Bu kabir, Tâc-üs-sünne (Sünnetin tâcı), vâhid-ül-ümmet (ümmetin bir tanesi), alil himmet (yüksek arzulu), âlim-ül-âbid (ilmiyle ibâdet eden), fakîh ve zâhid olan İmâm-ı Ahmed hazretlerinin kabridir.” Daha sonra bu yazıya “Vera” sahibi, mücâhid, kitâbullah ve sünnet-i Resûlullah ile amel eden” sözleri ilâve edildi. Halifenin böyle bir iş yapmasına halk çok şaşırdı. Çünkü halîfelerin âdeti, halîfeden başkasına İmâm-ül-İmâm demezlerdi. İmâm-ı Ahmed için kabir taşında; İmâm-ül-İmâm Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Hanbel Şeybânî yazıldı.

Talebeleri: İbn-i Cevzî hazretlerinden birçok âlim ve halk, hadîs ve diğer ilimleri dinlediler. Ondan birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Onlardan ba’zıları şunlardır: Oğlu Sâhîb Muhyiddîn, torunları Ebü’l-Muzaffer ve Şeyh Muvaffaküddîn, Hâfız Abdülganî, İbn-i Debîsi, İbn-i Katî’î, İbn-i Neccâr, İbn-i Halîl, İbn-i Abdüddâim, Necîb Abdüllatîf-il-Harrânî İbn-i Cevzî’den son icâzet (diploma) almış olan âlim, el-Fahr Ali bin Buhârî’dir.

Ebü’l-Ferec İbni Cevzî’nin fazileti: Ebü’l-Ferec beş medresede ders verdi. Yüzbinden fazla kişi onun va’zları sebebiyle tövbe etti. Binlerce kişi Eshâb-ı Kirâma düşmanlığı bıraktı. Va’zlarında o kadar insan toplanırdı ki, başka hiçbir âlimin

va'zında bu kadar kalabalığa rastlanmazdı. Va'z meclislerinde halîfe, vezir, sâhib-ül-mahzen (hazîne bakanı) ve büyük âlimler bulunurdu. Ebü'l-Ferec İbni Cevzî'nin va'z meclislerinin benzeri yoktu. Onun verdiği va'zlar büyük faydalar sağladı. Gâfilleri uyandırdı. Câhiller onun sözlerinden çok şeyler öğrendiler. Günahkârlar onun meclisinde tövbe ettiler. Birçok müşrik, orada müslüman oldu.

Kitâb-ül-kısâs ve el-Müzekkirîn adlı eserlerinde şöyle yazmaktadır "Ben insanlara devamlı va'z ettim. Onları tövbe etmeye ve takvâ sahibi olmaya teşvik ettim. Bu kitabı yazıp bitirdiğimde, benim yanımda yüzbin kişiden fazla insan tövbe etmişti. Yirmibinden fazla kimse müslüman olmuştu. Yine o kadar kimsenin kalbine Allah korkusu yerleşmişti."

Torunu Ebü'l-Muzaffer şöyle anlatır: "Dedemin va'z meclisinde en az onbeşbin kişi olurdu. Çoğunlukla bu sayı çok daha fazla olurdu. Allahü teâlâ, onun meclisinde olanların kalblerine doğruluğu koyardı. Kendisi dünyâdan el çekmişti. Az bir dünyalıkla yetinirdi. Kendisini, ömrünün sonlarında minberde dinledim. Şöyle diyordu: "Bu iki parmağımla, ikibin cild kitap yazdım. Elimde yüzbin kişi tövbe etti. Yirmibinden fazla yahudi ve Hıristiyan elimde müslüman oldu."

İbn-i Cevzî hazretleri, her yedi günde bir, Kur'ân-ı kerîmi hatim ederdi. Cum'a namazı ve va'z vermek hâriç, evinden hiç çıkmazdı. Asla kimse ile şaka yapmazdı. Helâl olduğu kesin olarak bilinmeyen şeyi yemezdi. Bu; âdetini ömrünün sonuna kadar devam ettirdi.

İbn-ül-Kati"î onun hakkında; "İnsanlar İbn-i Cevzî'nin, sözünden fâidelenirdi. Bir mecliste yüz kişi, ba'zan daha çok kimseler tövbe ederdi. Mensûr Câmii'nde, senede bir veya iki gün va'z verirdi. Va'z verdiği yer tıklım tıklım olurdu. Onu dinlemeye binlerce insan gelirdi" demektedir.

İmâm Nâsıhüddîn bin el-Hanbelî ise, Ebü'l-Ferec hakkın da: "Başkalarında bir arada olmayan ilimlerin hepsini kendisinde toplamıştı. Va'z meclisleri Bağdad'ın seçilmiş kişilerini bir araya getirirdi. Orada kafiyeli güzel sözler söylenir, Kur'ân-ı kerîm okunur ve Allahü teâlânın rahmeti oraya yağardı. Dinleyenlere gelen feyz ve ihsânlarla, bütün güzellikler bir arada bulunurdu. On küsur yaşından vefâtına kadar va'z etti. Onu ilimden başka birşey meşgûl etmedi. Mekke hâriç sefere çıkmadı. O, Bağdad halkı, bütün müslümanlar ve Hanbelî mezhebi için bir ni'mettir. Bâb-ı Bedr'deki va'z meclisine halîfe Müstadî de gelirdi. Derb-i Dinar Medresesi'nde, Bâb-ül-Ezc'de ve Dicle kenarında va'z meclisleri olurdu. Ben İmâm-ı Ahmed'in menkıbelerini ondan dinledim, Şam'dan onun için geldim" demektedir.

Hâfız İbn-üd-Debîsî, "Zeylü Târih-i İbn-i Sem'ânî" adlı eserinde: "İbn-i Cevzî şu ilimlerde kitap tasnif etmişti: Tefsîr, fıkıh, hadîs, va'z, rekâik, târih vb. Hadîs ilimlerini çok iyi bilirdi. Hadîs râvîlerinin hâl tercemelerini, cerh ve ta'dîlle ilgili tasnifleri vardır. Fıkıh ve ahkâm konularında delîl olunan bütün bilgiler ile ilgili ve delîl olarak kullanılmayan uydurma hadîsleri terk etme ve tanıma husûsunda eserleri vardır. Va'zlârında ince ibâreler, yüksek işâretler, derin ma'nâlar vardı. Söz söyleme bakımından, O zamandaki insanların en güzeli idi. Sözleri en iyi şekilde dizen, dili en tatlı olan, açıklamaları en fâideli olan o idi. Ömründe ve amelinde bereket vardı, insanlar ondan, kırk seneden fazla va'z dinlediler. Kitaplarını tekrar tekrar okudular. İbn-i Cevzî Vasıt'ta kendi nefsi için, bana şu şiiri söyledi:

Bekle ferah gününü, ey dünyâda sakin olan,
Yolculuğa azık hazırla, ayrılacak refakatçin,

Gözyaşlarıyla ağla günahlarına, orada susuz kalacaksın,
Razı mısın bakîyi yok etmeğe, ey zamanını kaybeden?"

Sonra benim için de şu şiiri söyledi: "Az bir azığa râzı olursan, insanlar arasında sevilen olursun. Nefsinin azığı senin huyun, Yaradılışın benim için inci olursa, Başka yakut ve inci için üzülme." Muvaffak Abdüllatîf de İbn-i Cevzî hakkında: "İbn-i Cevzî'nin sûreti latif, görünüşü tatlı, sesi yumuşak, hareketleri ölçülü, latifeleri çok güzel idi. Meclisinde binlerce kimse olurdu. Zamanını boşa geçirmezdi. Bir günde dört forma yazardı. Bir senede elli veya altmış cild kitap ortaya çıkardı. Her ilimden bilgisi vardı. Fakat tefsîrde a'yânda (büyüklerden), hadîsde hafızlardan, târihde geniş bilgisi olanlardan idi. Hanbelî fıkıh ilminde İmâm idi. Va'zlârında çok güzel kâfiye yapması, kendisine has bir alışkanlığı idi. Kitaba bakmadan konuşursa çok güzel, rivâyetle konuşursa çok edebli idi. Sıhhatini korumağı gözetirdi. Mizacı latif idi. Aklında kuvvet, zihninde keskinlik ifâdesi vardı. Daha çok piliç yerdi. Meyve yerini tutan içeceklerden içerdi. Kıymetli elbiseler giyerdi

Elbiseleri, beyaz yumuşak kumaştan ve güzel kokulu idi. Yetim olarak büyüdü. Hazır cevap olan İbn-i Cevzî, tatlı espiriler yapardı" dedi.

İbn-ül-Bezûrî, yazdığı târih kitabında, İbn-i Cevzî için: "İbn-i Cevzî, Hanbelî mezhebinde kendisine başvurulan ve zamanında parmakla gösterilen İmâm idi. Çeşitli medreselerde ders verdi. Derb-i dinâr'da kendisi için medrese yaptı. Yazdığı kitaplarını o medreseye vakf etti. Bütün ilimlerde derin âlim idi. Zamanındaki edîblerin en üstünü, fadılların en yükseği idi. Çok sayıda kitap yazdı. Sayısı kendisine sorulduğunda, "Üçyüzkırkdan fazladır" dedi. Bunlardan ba'zısı yirmi cildlik bir kitap, ba'zısı bir kitap forması kadardı. Her alanda kitap yazdı. Zamanının bir tanesi idi. Onun gibisine bir daha rastlanacağını zannetmiyorum" diye uzun uzun yazmaktadır.

İbn-i Neccâr, İbn-i Cevzî'nin kitaplarından biraz bahsettikten sonra şöyle demektedir: "Bu kadar kitabın ve kitaplardaki bilgilerin ezberlenmesi, tam vâkıf olunması ve kitap miktarı düşünülürse, onun ilimdeki yeri anlaşılır. Münâcaatın tatlılığının zevkine varmıştı. Şüphesiz ki, onun va'zlardaki sözleri ve ma'rifetleri, zevkten uzak nakil yapan gibi değil, onun sözlerinde zevk, nakil ve kendi tercihi bir arada idi."

İbn-i Kadsî Târih kitabında şöyle yazmaktadır: "Ebü'l-Ferec İbni Cevzî gece namaz kılar, gündüz oruç tutardı. Gece iyice karanlık olduktan sonra sâlihleri ziyârete giderdi. Muvaffaküddîn el-Makdisî onun hakkında; "İbn-i Cevzî, zamanındaki halkın va'zda önderi idi. Çeşitli ilim dallarında güzel kitaplar yazdı. Herkes tarafından hüsn-i kabûl görürdü. Fıkıh öğretir ve bu konuda kitap yazardı. Hadîsde hafız idi. Bu dalda da kitap yazdı. İbn-i Cevzî bir kitap görse ve onu beğense, hemen onun gibisini yazardı. Her ne kadar daha önce bu konuda bir çalışması olmasa da fehminin kuvveti, zihninin keskinliği ile kitap yazardı. Hocası İbn-i Nasır onu çok meth ederdi. Ebü'l-Ferec "Telbîh" kitabını yazınca, hocası İbn-i Nâsır'a arz etti. Ebü'l-Ferec o zaman otuz yaşındaydı. Hocası kitabın üzerine şöyle yazdı: "Âlim, zâhid Ebü'l-Ferec, topladığı bu kitabı bana okudu. Kitabı çok güzel derlenmiş buldum. Bu konuda böyle bir başka kitap tasnif edilmemiştir." İbn-i Cevzî, çok kitaplar mütâlâa etti. Onlarda olan en güzel yakut ve incileri aldı. Târihlerden topladığı Sahâbe-i Kirâmın isimlerini, künyelerini, ömürlerini tasnif etmiş, anlaşılır bir şekilde kısaltmıştır. Allahü teâlâ ilminden bizleri fâidelendirsin. Allahü teâlâ, müslümanların fâidelenmesi için ehl-i sünnete yardım etmesi için, bid'atleri ve hizibleri yok etmesi için, onun ilmiyle kendisini ve başkalarını fâidelendirsin ve ömrünü sonuna ulaştırsın" demektedir.

İmâm Ebü'l-Abbâs da İbn-i Cevzî hakkında: "Ebü'l-Ferec müftî idi. Tasnif ve te'lîfleri çok idi. Çeşitli konularda eser yazdı. Saydım, binden fazla olduğunu gördüm. Daha sonra görmediğim eserlerini de gördüm" demektedir.

Hapse girmesi: İbn-i Cevzî'nin hayâtının sonlarına doğru uğradığı iftira ve hapse girmesi şöyle anlatılır. "Vezîr İbn-i Yûnus el-Habelî, vezîrliği sırasında Rükn Abdüsselâm bin Abdülvehhâb bin Abdülkâdir-i Geylânî hakkında bir meclis toplamıştı. Bu mecliste onun sapıklığı delîlleri ile anlatınca, vezir, Rükn Abdüsselâm'ın kitaplarını yaktırdı. "Rükn Abdüsselâm, zındık, yıldıza tapan bir kişi idi. Vezîr İbn-i Yûnus, Abdüsselâm'ı dedesinin medresesinden çıkardı. Medreseyi İbn-i Cevzî'ye teslim etti. Vezirliği İbn-i Kassâb isminde bir Ehl-i sünnet düşmanı ve habis biri ele geçirdiğinde, Rükn Abdüsselâm, İbn-i Yûnus'u tutuklatmaya çalıştı. İbn-i Yûnus'un arkadaşlarını araştırdı. Rükn Abdüsselâm, İbn-i Kassâb'ın yanına giderek: İbn-i Yûnus'un sevdiği bir kişi de Cevzî'dir. Ebû Bekr evlâdındandır. İbn-i Yûnus dedemin medresesini ona verdi. Onunla meşveret ederek İbn-i Yûnus benim kitaplarımı yaktırdı" dedi. Bunun üzerine İbn-i Kassâb, halîfe Nâsır'a yazdı. Halîfe de Ehl-i sünnet düşmanlarına meyyal idi. Ayrıca, İbn-i Cevzî va'zlarında seni kötülüyor diye halîfeye şikâyet ettiler. İbn-i Kassâb, İbn-i Cevzî'ye, medreseyi Rükn Abdüsselâm'a teslim etmesini emr etti ve İbn-i Cevzî'nin evine gelerek onu azarladı ve kaba davrandı. Evini ve kitaplarını mühürledi. Çoluk-çocuğunu dağıttı. Halîfenin emriyle onu tutukladı. Daha sonra, yanında sâdece düşmanı Rükn Abdüsselâm olduğu hâlde, ev kıyâfetiyle bir gemiye bindirilerek Vasıt'a götürdüler: Rükn Abdüsselâm vâliye, "Düşmanımı kuyuya atmak için izin ver" dedi. Vâli ona mâni oldu ve "Ey zındık, senin sözünle mi onu kuyuya atacağım. Halîfenin yazısını getir. Benim mezhebimden

olsaydın, sana canımı feda eder, malımı da hizmetine sunardım” dedi. Vâliden yüz bulamıyan Rükn Abdüsselâm Bağdad’a geri döndü.

İbn-i Cevzî Vasıt’a getirildiğinde, büyük halk kalabalığı toplandı, İbn-i Abdülkâdir, “İbn-i Cevzî medresenin vakıf mallarında haksız tasarruf yaptı. Şu şu malları aldı” diye büyük yalanlar söyledi, İbn-i Cevzî, halkın önünde bu iddiaları kabûl etmeyip, doğrusunu ve yaptığı iyi şeyleri anlattı. Fakat İbn-i Cevzî’ye inanmayan vâli, halîfenin emri ile İbn-i Cevzî için Derb-i dinâr’da bir hücre ayırttırdı ve oraya haps ettirdi. İbn-i Cevzî, bu hücrede beş sene mahbus olarak kaldı. Ona inanan halktan bir kısmı hücresine gelir, ondan va’z dinlerlerdi, İbn-i Cevzî onlara ba’zı şeyleri yazdırırdı.

İbn-i Cevzî hapiste iken elbisesini kendisi yıkar, yemeğini kendisi pişirirdi. Suyu kuyudan kendisi çekerdi. Hamama gitmeğe veya başka birşey için yanında bekçi olduğu hâlde dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Yaşı sekseni geçmişti. Hapiste zamanını Kur’ân-ı kerîm okuyarak ve Allahü teâlâya ibâdet ederek geçirirdi. Akşam ile yatsı arasında üç-dört cüz Kur’ân-ı kerîm okurdu.

İbn-i Cevzî’nin çok sevdiği oğlu Yûsuf, o hapiste iken büyüdü ve va’z vermeye başladı. Babası gibi çok güzel va’z veriyordu. Va’zlarının güzelliğini halîfe Nâsır’ın annesi de duydu. Kendinin de bulunacağı bir mecliste va’z vermesini, İbn-i Cevzî’nin oğlundan istedi. O da; “Babam, oğlunuz halîfe Nasır tarafından haps ettirildi. Eğer onu serbest bıraktırırsanız, biz de sizin isteğinizi yerine getiririz” diye halîfenin annesine haber gönderdi. Bunun üzerine halifenin annesi, halîfe Nâsır’dan İbn-i Cevzî’yi serbest bırakmasını istedi. O da İbn-i Cevzî’nin serbest bırakılmasını emretti. İbn-i Cevzî, hapisten kurtulunca Bağdad’a döndü. Bağdad halkı onu büyük bir sevinç içinde karşıladılar. Cumartesi günü Ümmül Halîfe türbesinin yanında va’z vereceği halka duyuruldu. Halk Cum’a namazından sonra türbenin etrâfında yer tutmaya başladı. O gece çok yağmur yağdı. Yollar su ile doldu. Halk, gece yağmur dinince hemen yerleri temizlediler. Kireç ve toprak serpip, yaygılar yaydılar. İbn-i Cevzî hazretleri, sabah erkenden va’z kürsüsüne çıktı. Medreselerde ders veren âlimler ve büyük evliyâ da orada hazır bulundular, İbn-i Cevzî’nin sesi Allahü teâlânın bir lutfu olarak kalabalığın en sonundakine kadar gidiyordu.

İbn-i Cevzî, vefâtına kadar ilim yaymağa, va’z vermeğe ve kitap yazmağa devam etti.

Vefâtı: İbn-i Cevzî, 597 (m. 1201) senesi Ramazân-ı şerîf ayının yedisi Cumartesi günü, Ümmül Halîfe türbesinin yanında son va’zını verdi. Bu va’zdan sonra beş gün hasta yattı. Cum’a gecesi akşam ile yatsı arasında evinde vefât etti. İbn-i Cevzî’yi Ziyâeddîn bin Sekine ve Ziyâeddîn bin el-Cübeyr seher vaktinde yıkadılar. Sabahleyin, bütün Bağdad halkı evin önüne toplandı. Dükkânların hepsi kapatıldı. Tabutu va’z verdiği yer olan Ümmül Halîfe türbesinin altına götürüldü. Oğlu İbn-i Kâsım namazını kıldırdı. Sonra Mensûr Câmii’ne götürüldü. Burada da cenâze namazı kılındı. Çok kalabalık vardı. Görülmemiş bir gündü. Ahmet İbni Hanbel’in kabrinin yanında kazılmış mezara, ancak Cum’a namazı vakti ulaşıldı. O sene Ramazan ayı Temmuz’a rastladığı için çok sıcaktı, İbn-i Cevzî’nin vefâtına insanlar çok üzüldü ve ağladılar. Ramazan ayı boyunca kabri yanında hatimler okuyarak geceleyenler çok oldu.

Şöyle anlatılır: “Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini yazdığı kalemleri açarken çıkan küçük yonga parçacıklarını topladı ve kendisi: “Ben ölünce, beni yıkayacağınız suyu bunlarla ısıtınız” diye vasıyyet etti. İbn-i Cevzî hazretlerinin vasıyyeti yerine getirildi. Yonga parçacıkları suyun ısınmasına yettiği gibi, bir miktar da arttı.”

Ebü’l-Ferec İbni Cevzî hazretlerinin, İbn-i Abbâs’dan bildirdiği hadîs-i şerîf şöyledir: Abd-i Kays kabilesinin temsilcileri Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanına geldiler. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) onlara îmân etmelerini emretti ve buyurdu ki; “Allaha îmân nedir, bilir misiniz?” Onlar da, “Allah ve Resûlü bilir” dediler. Resûlullah efendimiz bunun üzerine “Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed aleyhisselâmın O’nun peygamberi olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganîmetlerin beşte birini (hak sahiplerine) vermektir” buyurdular.

İbn-i Cevzî buyurdu ki: “Kim kanâat ederse, geçimi iyi olur. Kim tama’ ederse (dünyâ lezzetlerini haram yollardan ararsa), geçim sıkıntısı çeker.”

“Hâin korkak, sâlih kimse cesur olur.”

“İyi niyetle mal kazanmak, mal kazanmamaktan iyidir.”

“Dünyâ arzuları olmıyan kimsenin, sultanlarla görüşmesinde zarar yoktur.”

“Dünyâ Allahü teâlânın evidir. Sahibinin izni olmadan bu evde tasarrufta bulunan hırsızdır.”

Birgün münâcaatında buyurdu ki: “Yâ ilâhî! Senden haber veren dile azâb etme! Sana delâlet eden ilimlere bakan göze de azâb etme! Senin hizmetinde yürüyen ayağa, Resûlünün hadîslerini yazan ele de azâb etme! İzzetin hakkı için beni Cehenneme atma! Cehennem ehli de, dünyâ da biliyordu ki, ben senin dînini muhafaza etmeğe çalıştım.

Yâ Rabbî! Senin için dökülen göz yaşlarına rahmet et! Sana kavuşamadığı için yanan ciğere rahmet et! Sana karşı âcizim, yalvarırım.”

Birgün birisi: “(Yâ Rabbî, seni tesbîh ederim) mi, efdaldir, yoksa (Yâ Rabbî, senden bağışlanmayı dilerim) mi efdaldir?” diye sorunca, İbn-i Cevzî hazretleri, “Kirli elbisenin sabuna ihtiyâcı vardır, kokuya değil” buyurdular. (Ya’nî önce istiğfar, sonra tesbîh etmelidir.)

Bağdad’da Ehl-i sünnet ile bid’at fırkaları arasında mücâdele çıktı. Hangi tarafın haklı olduğu hakkındaki konuşma uzadı. İki taraf da İbn-i Cevzî’nin cevâbına râzı olup, hükmünü, geçmişi kapatacak bir belge olarak kabûl edeceklerdi, içlerinden birisi İbn-i Cevzî’ye, “Âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra, insanların, ya’nî ümmetin en üstünü kimdir?” diye sordu. İbn-i Cevzî hiç düşünmeden, “Kızı, O’nun nikâhı altında bulunandır” dedi. İki taraf da bu söze râzı oldular. Çünkü Hazreti Ebû Bekr’in kızı, Peygamber efendimizin nikâhı altında ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kızı da Hazreti Ali’nin nikâhı altında idi. Bu cevâbı her iki taraf da kendilerine çektiler.

Eserleri: İbn-i Cevzî’nin yazmış olduğu eserlerin sayısı çoktur. Kendisi, üçyüzkırkdan fazla olduğunu söylemektedir. Hadîs ve hadîsin bölümlerine dâir yazdığı kitaplar gibi kimse tasnif yapmamıştır. Bir eser yazarken, kitabın tertîbini, bâblara ayrılmasını güzel yapardı. Toplama ve yazma konusunda çok kabiliyetli idi.

Kendisi “İlk tasnif ve te’lîf ettiğim eser, onüç yaşında iken Kur’ân-ı kerîm ilimleri ve Kur’ân-ı kerîm ilimleriyle ilgili tasniflerin tesbiti kitabıdır” demektedir.

Bilinen eserlerinin başlıcaları şunlardır:

1. Zâd-ül-mesîr fî ilm-it-tefsîr: Dört cildlik bir eserdir. 2. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-Kur’ân, 3. Teysîr-ül-beyân fî tefsîr-il-garîb, 4. Garîb-ül-garîb, 5. Nüzhet-ül-uyûn en-nevâzır fil-vücûhi ven-nezâir, 6. El-İşâretü ilel kırâat-il-muhtâre, 7. Tezkiret-ül-müntebihi fî uyûn-il-müstebeh, 8. Fünûn-ül-efnân fî uyûni ulûm-il-Kur’ân, 9. Vird-ül-egsân fî fünûn-il-efnân, 10. Umdet-ur-râsih fî ma’rifet-il-mensûh ven-nâsih, 11. El-Musaffâ bi ekfi ehl-ir-rüsûh min ilmin nâsih vel-mensûh, 12. Sebt-üt-tesânif fî usûl-iddîn, 13. Muntekâd-ül-mu’temed, 14. Minhâc-ül-vüsûl ilâ ilm-il-usûl, 15. Beyân-ü gaflet-ül-kâil bi kademi efâlil ibâd, 16. Gavâmid-il-ilâhiyyât, 17. Meslek-ül-akl, 18. Minhâc-ü ehl-il-isâbe, 19. Es-Sirr-ül-masûn, 20. Def’u Şibh-it-teşbîh, 21. Er-Reddü alel müteassıbil anîd, 22. Sebt-üt-tesânif fî ilm-il-hadîs-i vez-zühdiyyât, 23. Câmi’-ül-mesânid bi elhas-il-esânid, 24. El-Hadâik, 25. Nefy-ün-nakl, 26. El-Müctebâ, 27. En-Nüzhe, 28. Mültekat-ül-hikâyât, 29. İrşâd-ül-mürîdîn fî hikâyât-is-Selef-i sâlihîn, 30. Ravdât-ün-nâkil, 31. Gurer-ül-eser, 32. Et-Tâhkîk fî ehâdîs-it-ta’lik, 33. Elmedih, 34. El-Mevdû’ât minel ehâdîs-il-merfû’ât, 35. El-Ilel-ül-mütenâhiye fil-ehâdîs-il-vâhiye, 36. El-Keşfü lî müşkil-is-sahîhayn, 37. Ed-Duâfâü vel-metrûkîn, 38.İ’lâm-ül-âlimi ba’de rusûhihi bi hakâik-ı nâsih-il-hadîsi ve mensûhihi, 40. İhbârü ehl-ir-rüsûhi fil-fıkhı vet-takdisü bi mukadder-il-mensûhi minel hadîs, 41. Es-Sehm-ül-musib, 42. Ehâyir-üz-zehâir, 43. El-Fevâidü an-iş-şüyûh, 44. Menâkıb-ü-Eshâb-il-hadîs, 45. Mevt-ül-hasâr, 46. Muhtasarât, 47. El-Meşihat, 48. El-Meselselât, 49. El-Muhteseb fin-neseb, 50. Tuhfet-üt-tullâb, 51. Tenvîr-u medellehüm-iş-şeref, 52. El-Elkâb, 53. Fedâil-i Ömer bin el-Hattâb 54. Fedâil-i Ömer bin Abdülazîz, 55. Fedâil-i Sa’îd bin el-Müseyyeb, 56. Fedâil-il-Hasen-il-Basrî 57. Menâkıb-ül-Fudayl bin Iyâd, 58. Menâkıb-ü Bişr-i Hafî 59. Uyûn-il-hikâyat, 60. Menâkıb-ı İbrâhim bin Edhem, 61. Menâkıb-ı Süfyân-i Sevrî, 62. Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel, 63. Menâkıb-ı Ma’rûf-i Kerhî, 64. Menâkıb-ı

Râbi'a-i Adviyye, 65. Mesîr-ül-azm-is-sâkin ilâ eşref-il-emâkin, 66. Safvet-üs-sufuvve, 67. Minhâc-ül-kâsidîn, 68. El-Muhtâr min ahbâr-il-ahyâr, 69. El-Kâti'u lî muhal-il-huccâc bi muhâl-il-huccâc, 70. Ucâlet-ül-muhtazar lî şerhi hâl-il-hadar, 71. En-Nisâü ve mâyeteallahü bi âdâbihinne, 72. İlm-ül-hadîs el-menkûl fî enne Ebâ Bekr ümmerresûl, 73. El-Cevher, 74. El-Muğlâk, 75. Sebtü mâyeteallahü bit-tevârîh, 76. Telkîhu fühûmu ehl-il-eser fî uyûn-it-tevârihi ves-siyer, 77. El-Muntazam fî târih-il-mülûki vel-ümem, 78. Şüzûr-ül-uhûd fî târih-il-ma'hûd, 79. Tarsîk-üz-zarâif fî târîh-is-sevâlif, 80. Menâkıb-ı Bağdad, 81. Sebt-ül-müsannefüt fil-fıkhı, 82. El-İnsâf fî mesâil-il-hılâf, 83. Cinnet-ün-nazar, 84. Muhtasar-ül-muhtasar fî mesâil-in-nazar, 85. İ'med-üd-delâil fî müştehez-il-mesâil, 86. El-Mezhebü fil-mezheb, 87. Mesbûk-üz-zeheb, 88. En-Nebze, 89. El-İbâdât-ül-hums, 90. Eshâb-ül-hidâye lî erbâb-il-bidâye, 91. Keşf-üz-zalameti anid-diyâ fî redd-i da'vâ, 92. Redd-ül-levmi ved-daymi fî savmi yevmil-gayyim, 93. Sebt-ül-musannefât fî ulûm-il-va'z, 94. El-Yevâkît fil-hutab, 95. El-Mütehab fin-nevb, 96. Mesannefâtihi fil-va'z (yüz cildden fazla bir eser), 97. Nesîm-ür-riyâd, 98. El-Lü'li, 99. Kenz-ül-müzekker, 100. El-Ezc, 101. El-Letâif, 102. Künûz-ür-rûmûz, 103. El-Muktebîs, 104. Zeyn-ül-kasas, 105. Muvâfık-ül-merâfık, 106. Şâhid ve meşhûd, 107. Vâsılât-ül-uhûd min şâhid ve meşhûd, 108. El-Leheb, 109. El-Müdhiş, 110. Saba necd, 111. Muhaddeset-ül-akl, 112. Lukat-ül-cem'ân, 113. Meânî'-il-meânî', 114. Fütûh-ül-fütûh, 115. Et-Teâzî-ül-mülûkiyye, 116. El-Ahd-ül-mukîm, 117. İkâz-ül-vesnân miner-rekâdât bi ahvâl-il-hayvan ven-nebât, 118. Mekes-ül-mecâlis-il-bedriyye, 119. Nüzhet-ül-edîb, 120. Münteh-il-müntehâ, 121. Tebsiret-ül-mübtedî', 122. El-Yâkûte, 123. Tuhfet-ül-vu'âz, 124. Sebtü tesânif fî fünûni zemm-il-hevâ, 125. Sayd-ül-hâtır, 126. Ahkâm-ül-iş'ar bi ahkâm-il-iş'âr, 127. El-Kısâs vel-müzâkirîn, 128. Takvîm-ül-lisân, 129. El-Ezkiyâ', 130. El-Humkî, 131. Lukat-ül-menâfi' fit-tıb, 132. Eş-Şeybü vel-hudâb, 133. Âmâr-ül-a'yân, 134. Es-Sebât indel memat, 135. Temvîr-ül-gabeş fî fadl-is-sevâd vel-habeş, 136. El-Hıssü alâ hıfz-il-ilm ve zikrü kibâr-il-huffâz, 137. İşrâf-ül-mevâli, 138. İ'lâm-ül-ahyâ'bi aglât-il-ahyâ', 139. Tahrîm-ül-mahall-ilmekrûh, 140. El-Mısbâh-ül-mudî' lî da'vet-il-İmâm-il-Müstadı', 141. Atf-ül-ulemâ alel-ümerâ, 142. En-Nasru alâ nısr, 143. El-Mecd-ül-adûdî, 144. El-Fecr-ün-nûrî, 145. Menâkıb-üs-setr-ir-refi', 146. Makultûhü minel eş'âr, 147. Elmakâmât, 148. Minresâilî, 149. Et-Tıbb-ur-rûhânî, 150. El-Uzlet, 151. Er-Riyâdat, 152. Beyân-ül-hatâi ves-sevâb an-ehâdîs-iş-şîhâb, 153. El-Bâz-ül-eşheb el-munkıdu alâ men halefel mezheb, 154. En-Nûr fî fedâ-il-il-eyyâmi veş-şükr, 155. Tahrîb-üt-târih-il-eb'âd fî fedâil-i makbereti Ahmed, 156. Menâkıb-ül-İmâm-iş-Şâfiî, 157. Fünûn-ül-elbâb, 158. Minhâc-ül-isâbe fî muhabbet-is Sahabe, 159. Ez-Zurafâ vel-mütehâbbin, 160. Takvîm-ül-lisân, 161. Menâkıb-ü Ebî Bekr, 162. Menakıb-ü Ali, 163. Fedâil-ül-Arab, 164. El-Menfeatü fil-mezâhib-il-erbe'a, 167. El-Muhtâr minel eş'ar, 168. Rüûs-ül-kavâir, 169. El-Mürtecel fil-va'z, 170. Nesîm-ur-riyâd, 171. Zahîret-ül-vâ'iz, 172. Es-Zecr-ül-muhavvef, 173. El-Üns vel-muhabbet, 174. El-Matrâb-ül-melheb, 175. Ez-Zind-ül-vera' fîl-va'z-in-nâsır, 176. El-Fâhir fî eyyâm-il-İmâm-in-nâsır, 177. El-Mecd-üs-salâhî, 178. Lugat-ül-fıkh, 179. Akd-ül-hanâsır fî zemm-il-hilâfet-in-nâsır, 180. Fî zemm-i Abdülkâdir, 181. Garîb-ül-hadîs, 182. Milh-ül-ehâdîs, 183. El-Füsûl-ül-va'ziyye alâ hurûf-ül-mu'cem, 184. Selvet-ül-ahzân, 185. El-Ma'şûk fil-va'z, 186. El-Mecâlis-ül-Yûsüfiyye fil-va'z, 187. El-Va'z-ül-makberî, 188. Kıyâm-ül-leyl, 189. El-Muhâdese, 190. El-Münâcaat, 191. Zâhir-ül-cevâhir fil-va'z, 192. Kenz-ül-müzekkir, 193. En-Nûhhat-ül-havâtim, 194. El-Murtekâ limen-ittekâ, 195. Kavâid-üt-tarîka fil-cem'-i beyn-eş-şerî'a vel-hakîka, 196. Merec-ül-bahreyn fil-cem'-i beyn-et-tarîkayn, 197. Dürret-ül-iklîl fit-târih, 198. El-Emsâl.

Bu eserlerin 80 tanesi cildli olup, diğerleri küçük kitapçıklar halindedir.

> 199. El-Mugnî: Seksenbir cildlik tefsîr kitabıdır. Meşhûr tefsîr kitaplarındandır. Bu eserden ba'zı bölümler aşağıdadır:

"Büyüklerden biri şeytana, "Senin gibi mel'ûn olmak istiyorum ne yapayım?" dedi. İblîs sevinip, "Benim gibi olmak istersen, namaza ehemmiyet verme ve doğru-yalan, herşeye yemîn et, ya'nî çok yemîn et!" dedi. O kimse de, "Hiçbir namazı bırakmayacağım ve artık yemîn etmiyeceğim" dedi."

"Medine'de kuraklık oldu. Hazreti Aişe'ye gelip, yalvardılar. O da, "Resûlullahın türbesinin tavanını deliniz" buyurdu. Öyle yaptılar. Çok yağmur yağdı. Mübârek kabr-i şerîfi ıslandı."

"Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi'raca götürülmesinin hikmetlerinden biri de şudur ki; insanlar ve cinler, Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) şerefini yeryüzünde biliyorlardı. Zehirli yılanlar ve haşerât da mağarada şerefini öğrenmişlerdi. Allahü teâlâ göktekilerin de

(meleklerin de) sevgili Peygamberinin şerefini yakînen bilmelerini diledi. Böylece âlemde, O'nun şeref ve yüksekliğini Allahü teâlânın sevgilisi olduğunu bilmeyen kalmasın istedi."

"Namazın kabûl şartları onikidir: Altısı dışında, altısı içte, özdedir. Dışta olan altı şart; huşû', takvâ, haram yemeği terk, boş sözü, tenbelliği ve tehiri, geciktirmeyi terk etmektir, içte, özde olan altı şart ise; ihlâs, tefekkür, korku, ümid, kusurunu görmek ve müşâhededir."

"Hazreti Ebû Bekr'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Her namaz vakti geldikte, melekler nidâ ederler ve derler ki, ey Âdemoğulları kalkınız ve nefsleriniz için yakılmış olan ateşi namaz ile söndürünüz" buyurdu."

"Üç âyet-i kerîme, üç şeyle beraber inmiştir. Bunlardan herbiri, yanındaki olmadıkça kabûl edilmez. Biri, meâlen; "Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat ediniz"dir. Allahü teâlânın emrine itaat, Resûlünün emrine itaatsiz kabûl olmaz demektir, ikincisi, meâlen; "Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükür ediniz"dir. Allahü teâlâya şükür, ana-babaya şükürsüz olmaz. Üçüncüsü, meâlen; "Namazı kılın ve zekatı verin" dir. Malı nisâb miktârını geçip de zekâtını vermiyenin, namazı makbûl olmaz."

"Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) birgün buyurdu ki: "Benî-İsrâil peygamberlerinden dördü, seksener sene Allahü teâlâya ibâdet ettiler, bir an âsi olmadılar. Bunlar; Eyyûb, Zekeriyyâ, Harkil ve Yüşâ'dır." Eshâb-ı Kirâm bu hadîs-i şerîfi duyunca hayret ettiler. Bunun üzerine Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek, "Ey Muhammed! Senin ümmetin, bu peygamberlerin bir an Allahü teâlâya âsî olmadan seksen senelik ibâdetlerine şaşarlar. Muhakkak ki, Allahü teâlâ sana ondan iyisini gönderdi" deyip; "Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır" meâlindeki âyet-i kerîmeyi, okudu (Kadir-3)".

"Emîr-ül-mü'minîn Ömer (radıyallahü anh), Muhacir ve Ensârı toplayarak onlardan Kadir gecesinin hangi gece olduğunu sordu. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh); "Allahü teâlâ tektir, teki sever. Allahü teâlâ katında tek sayıların en sevgilisi yedidir" dedi. Hazreti Ömer; "Bu nasıldır?" diye sorunca İbn-i Abbas: "Allahü teâlâ, gökleri yedi kat yarattı. Yeri yedi kat eyledi. Günleri yedi yarattı, insanı yedi şeyden yarattı. Rızkını yedi şeyden yaptı" dedi. Hazreti Ömer, "Bu kadarı bana yeter" buyurdu. Fakat âlimler bunlara daha eklemişlerdir ve demişlerdir ki: Büyük denizler yedidir, tavaf yedidir, sa'y yedidir, a'zâlar yedidir, secde yedi a'zâ iledir, neseben evlenmesi haram olanlar yedidir, sebeble olanlar yedidir, sütle olanlar yedidir, Eyyûb aleyhisselâmın belâsı yedidir, Kur'ân-ı kerîm yedi harf üzere inmiştir, Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah yedi kelimedir, Eshâb-ı Kehf yedidir, Fâtiha sûresi yedi âyettir, ülül-azm peygamberler yedidir, melekler yedi sınıftır." "Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Kadir gecesinde bir kere İnnâ enzelnâ sûresini okuyan, başka zamanda Kur'ân-ı kerîm hatim edenden daha sevgilidir. Kadir gecesinde bir tesbih, bir tehlîl, bir tahmîd söyliyen, benim yanımda, yediyüzbin tesbih, tahmîd ve tehlîlden kıymetlidir. Bu gece çobanın koyunu sağma müddeti kadar namaz kılan, ibâdet edeni, bir ay bütün geceleri sabaha kadar ibadetle geçirenden daha çok severim" buyuruyor"

"Kâ'b-ül-Ahbâr'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Kadir gecesi üç defa Lâ ilahe illallah söyleyenin, birincisinde bütün günahları mağfiret olunur, ikincisinde, Cehennemden kurtulur. Üçüncüsünde, Cennete girer" buyurdu."

"İbrâhim aleyhisselâm Kâ'be binasını yapmayı bitirince, Cebrâil (aleyhisselâm) gelip kendisine, "Allahü teâlâ bütün âleme seslenmeni ve insanları hacca çağırmanı buyuruyor" dedi. Nitekim Hac sûresi yirmiyedinci âyetinde meâlen; "Bütün insanlara haccı ilân et, gerek yaya olarak, gerek her uzak yoldan binek üzerinde, senin huzûruna gelsinler" buyuruldu.

İbrâhim aleyhisselâm: “Ey Rabbim! Benim sesim her yere yetişmez” dedi. “Ey İbrâhim! Senden seslenmek, bizden ulaştırmak” cevâbını duydu, İbrâhim aleyhisselâm bir tepenin üzerine çıktı. Parmağını kulağına koyup, yüzünü dört tarafa çevirerek “Ey insanlar! Size Kâ’beyi ziyâret farz kılındı. Rabbinizin emrine uyun” dedi.”

“İbn-i Abbâs’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ her gün bu hâne (Kâ’be) üzerine yüzyirmi rahmet gönderir. Altmışı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara ve yirmisi Kâ’beye bakanlaradır” buyurdu.”

200. El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) hayâtını anlatan iki cildlik bir eseridir. El yazmalarının yanında Pakistan’da baskısı yapılmıştır. Bu eserden ba’zı bölümler:

İbrâhim aleyhisselâmın Resûlullah için duâsı: İbrâhim aleyhisselâm Kâ’beyi bina ettiğinde şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Onlara içlerinden bir peygamber gönder.” İbn-i Süddî:

“O, Muhammed aleyhisselâmdır” dedi. Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ben, annemin rü’yâsında gördüğü, Îsâ aleyhisselâmın müjdelediği, ceddim İbrâhim aleyhisselâmın duâ buyurduğu peygamberim” buyurdu. Mu’âviye (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Amine hâtun, Resûlullaha hâmile iken bir nûr gördü ki, o nurda Şam saraylarını gördü.”

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) baba ve dedeleri ve şerefi: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Allahü teâlâ,
İsmâil (aleyhisselâm) evlâdından, Kinâne ismindeki kimseyi ve onun sülâlesinden, Kureyş ismindeki zâtı beğendi, seçti. Kureyş evlâdından da, Hâşimoğullarını sevdi. Onlardan da beni süzüp seçti.”

“Allahü teâlâ, insanları yarattı. Beni, insanların en iyi kısmından vücûde getirdi. Sonra, bu kısımlarından en iyisini Arabistan’da yetiştirdi. Beni, bunlardan vücûde getirdi. Sonra evlerden, ailelerden en iyilerini seçip, beni bunlardan meydana getirdi. O hâlde, benim rûhum ve cesedim, mahlûkların en iyisidir. Benim silsilem, ecdadım, en iyi insanlardır.”

“Allahü teâlâ, herşeyi yoktan var etti. Herşey içinde insanları sevdi, kıymetlendirdi. İnsanlar içinde de seçtiklerini Arabistan’a yerleştirdi. Arabistan’daki seçilmişler arasında da beni seçti. Beni, her zamandaki insanların seçilmişlerinde, en iyilerinde bulundurdu. O hâlde, Arabistan’da bana bağlı olanları sevenler, benim için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşmanlık etmiş olurlar.”

Ağaçlar ve taşların Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm vermesi: Câbir bin Semûra’nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Peygamberlik bildirilmeden önce Mekke’de, bana devamlı selâm veren bir taş vardı. Şimdi bile onu tanıyorum” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bana peygamberlik bildirildiğinde, bütün taş ve ağaçlar, “Esselâmü aleyke yâ Resûlallah” diyerek selâm verirlerdi.” Resûlullahın insanları İslama da’veti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Peygamberliğinin ilk zamanlarında, insanları gizlice İslama da’vet etti. Hazreti Ebû Bekr bu zamanda ilk îmân eden erkek idi. Üç sene sonra İslama da’vetini açıktan yapmaya başladı. İmâm-ı Zührî şöyle anlatır: “Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) İslâm dînini önceleri gizli, daha sonra açıkça söyledi. Allahü teâlâ dilediklerine imân ni’metini ihsân etti. Tâ ki imân edenler çoğaldı, önceleri Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Mekkeli kâfirlerin topluluklarına uğradığında, onlar Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) işâret ederek, “İşte Abdülmuttalib’in torunu yine semâdan kendisine gelen şeylerden konuşuyor” derlerdi. Ne zaman Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) onların ibâdet ettikleri putları kötüleyip, kâfirlerin baba ve dedelerinin küfür üzere öldüğünü söyleyince, O’na eziyet sıkıntı

vermeye ve düşmanlığa başladılar. Resûlullahın (aleyhisselâm) Cennetteki derecesi: Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Vesile, Allahü teâlânın indinde bir derecedir. Onun üzerine bir derece (makam) yoktur. Allahü teâlâdan, benim için vesileyi vermesini isteyiniz.” Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Üzerime salevât okuduğunuz zaman, Allahü teâlâdan benim için vesileyi isteyiniz” buyurunca, orada bulunan Eshâb-ı Kirâm: “Yâ Resûlallah, vesîle nedir?” diye sordular. O zaman buyurdu ki: “O, Cennette en yüksek derecedir. Oraya kimse kavuşamaz. Ancak bir kişi kavuşur. O bir kişinin de ben olmasını ümid ederim.” Yine bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Kim bana salevâti şerîfe okuyup, “Yâ Rabbî! O’nu yakınında kıl derse, kıyâmet gününde şefaatim ona helâl olur” buyurdu.

201. Telbîsü İblîs: Bu eserde; şeytanın insanları aldatma yollarını ve bu yollarla bid’at ve günaha düşmelerini, sünnetten ayrılmalarını anlatır. Bu eserin birçok el yazması, nüshalar hâlinde günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Kâhire’de 1347 (m. 1928) senesinde basılmıştır. İbn-i Cevzî, eserinin mukaddimesinde, kitabını hangi gaye ile yazdığını anlatmaktadır. Bu eserini onüç bölüme ayıran İbn-i Cevzî, sırasıyla şu konuları bölümler hâlinde izah etmiştir: 1. Sünnet ve cemaata sarılma, 2. Bid’atleri kınama, 3. Şeytanın fitnelerinden sakınma, 4. Aldatma ve gurûr, 5. Şeytanın akîdelerdeki aldatmaları, 6. Şeytanın âlimleri aldatması, 7. Şeytanın devlet adamlarını aldatması, 8. Şeytanın âbidleri aldatması, 9. Şeytanın zâhidleri aldatması, 10. Şeytanın sûfîleri aldatması, 11. Şeytanın dindarları aldatması, 12. Şeytanın avamı aldatması, 13. Şeytanın bütün insanları aldatması.

Bu eserin mukaddimesi ve ba’zı bölümleri:

“Akıl sahiplerinin ellerine adâlet terazisini veren, peygamberlerini, mükâfat ile müjdeleyici, azâb ile korkutucu olarak gönderen ve kendilerine doğru ile eğriyi açık olarak gösteren, kitapları indiren ve kâmil, din olarak İslâmiyeti seçen Allahü teâlâya hamd ederim. O, sebepleri yaratandır, İhlâs ile O’nun bir olduğuna şehâdet ederim. Muhammed aleyhisselâm O’nun kulu ve Peygamberidir. Allahü teâlâ O’nun hidâyet nûru ile, küfür ve şirk karanlıklarını ortadan kaldırdı. Muhammed aleyhisselâma, O’nun Âline ve Eshâb-ı Kirâma. Tabiîn hazerâtına, kıyâmete kadar sayısız salât, selâm ve hayır duâlar olsun. Bilmelidir ki; Allahü teâlânın insana verdiği ni’metlerin en büyüğü akıldır. Akıl, O’nu tanımaya yarıyan bir vâsıtadır. Öyle bir vâsıtadır ki; peygamberleri tanıma ve kabûl etmeğe yarar. Allahü teâlânın gönderdiği din olan İslâmiyet, ışık gibidir. Akıl göz misâlidir. Eğer göz açık ve sağlam olursa, güneşin varlığını görür. Akıl peygamberlerin sözlerini duyup mu’cizelerini görünce, onları kabûl eder ve bilemeyeceği, anlıyamayacağı şeylerde de artık onlara uyar.

Allahü teâlâ, insanoğlunun atası olan Adem aleyhisselâma peygamberlik verdi ve akıl ni’metiyle insanları ni’metlendirdi. Adem aleyhisselâm, vahy ile Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, evlâdına öğretti. Hak yol üzere oldular. Ne zaman ki; Kâbil, nefsine uyup kardeşini öldürdü. Nefs ve arzuları insanları parçaladı ve dalâlet, sapıklık çöllerine saptırdı, öyle oldu ki, doğru i’tikâd ve ahlâkı bırakıp, fırkalara ayrıldılar. Peygamberlere ve akıl sahiplerine karşı geldiler. Kendi arzu ve isteklerini bayrak yapıp, putlara taptılar ve kendilerinden öncekilerin âdetlerini herşeyin üstünde tuttular. İblîs (şeytan) kendi arzusunu onlar üzerinde gerçekleştirince, onlar da ona uydular. Ancak, mü’min olabilenler bundan kurtulabildi.”

Sünnet ve cemaata sarılma: Hazreti Ömer Cabiye denilen yerde insanlara bir hutbe okudu ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini bildirdi: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Kim Cennetin ortasında olmak isterse, cemaatte bulunsun. Muhakkak şeytan, yalnız kalan kimseyle beraberdir, iki kişi olunca, o yaklaşamaz.” Arfece’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Allahü teâlânın rahmeti cemaat üzeredir. Şeytan, cemâate katılmayıp, muhalefet eden kimse ile beraberdir” buyurdu.

Muâz bin Cebel’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Sürüden uzak kalan koyunu kapan kurt gibi, şeytan da insanın kurdudur. Parça parça olmaktan sakının. Cemâat hâlinde olun. Mescidlere koşun” buyurdu.

Ebû Zer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "İki kişi, bir kişiden hayırlıdır. Üç kişi, iki kişiden, dört kişi de, üç kişiden daha hayırlıdır. Cemâate koşunuz. Muhakkak ki Allahü teâlâ, ümmetimi hayır üzere toplar" buyurdu.

İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte ise, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Benî-İsrâil, yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasâra da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur" buyurdular. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâm, bu fırkanın kimler olduğu sordukda: "Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir" buyurdu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh): "Bid'atden alıkoyan, sünnete çağıran, Ehl-i sünnetten bir kimseye bakmak ibâdettir" buyurdu.

Evzâî şöyle demektedir: "Sünneti seniyyeye uymakta sabırlı ol. Ehl-i sünnet olanlarla birlikte ol. Onların dediğini söyle onların el çektiği, vazgeçtiği şeylerden vazgeç. Selef-i sâlihînin yolunda bulun. Onlara genişlik olan şey, senin için de genişlik olur."

Rü'yâmda bana, "Ey Abdurrahmân Cevzî, sen iyiliği, emreder, kötülükten nehyedersin" dendi. Ben de, "Rabbimin bana ihsânıdır. Rabbimden İslâm üzere ölmeyi istiyorum" dedim. O zaman bana, "Sünnet-i seniyye üzerine ölmeyi istiyorum, de!" buyuruldu.

Süfyân-ı Sevrî: "Söz ancak amel ile birlikte olursa makbûl olur. Söz ve amel, ancak doğru niyetle niyet, amel ve söz de, ancak sünnet-i seniyyeye uymakla doğru olur" buyurdu.

Abdurrahmân Cevzî (radıyallahü anh) oğluna: "Ey oğlum Yûsuf, tâ doğudaki bir kimsenin sünneti seniyyeye uyduğunu duyarsan, ona selâm gönder. Batıdaki bir kimsenin de sünnet-i seniyye üzere olduğunu haber alırsan, ona da selâm gönder. Zîrâ Ehl-i sünnet ve cemâatden az kimse kaldı, insanın saadeti; bir Ehl-i sünnet âlimini tanıması ve ona uymasına bağlıdır. Eyyûb-i Sahtiyanî: "Ehl-i sünnetten bir kimsenin ölüm haberini söylemen, bir uzvumu kaybetmek gibidir" buyuruyor."

Yûsuf bin Esbât şöyle demektedir: "Etrâfım Ehl-i sünnet düşmanlarıyla dolu idi. Allahü teâlâ bana, evliyâsından olan Süfyân hazretlerini tanımağı ve onu sevmeği nasîb ederek, o bataktan kurtardı."

Mu'temir bin Süleymân şöyle anlatır: Üzgün bir hâlde babamın yanına geldiğimde, bana üzüntümün sebebini sordu. Ben de arkadaşımın vefât ettiğini söyledim. Babam o zaman "O sünnet-i seniyyeye bağlı idi. Öyle vefât etti." dedi. Ben de onu tasdik ettim. Bunun üzerine, "Ona üzülmende haklısın" dedi.

Süfyân-ı Sevrî; "Sünnet-i seniyyeye uyanlar için hayrı isteyiniz. Muhakkak ki onlar gariptirler" buyurdu.

Yûnus bin Abdülâ'lâ şöyle der: "İmâm-ı, Şafiî hazretlerinin şöyle dediğini işittim: Hadîs-i şerîf âlimlerinden birini görsem, sanki Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbından birini görmüş gibi olurum."

Cüneyd bin Muhammed buyurdu ki: "İnsanlardan ancak, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) ve O'nun yolunda giden Ehl-i sünnet i'tikâdındaki kullar Allahü teâlâya kavuşturan yolu bulur. Başkaları bulamaz."

Bid'at ve bid'at sahiplerinin kötülüğü: Bid'at demek; dinde bulunmayan bir inanışı, bir işi, bir özü, bir sözü veya ahlâkı, sonradan ortaya çıkarmak veya dinde sonradan ortaya çıkmış böyle bir bozukluğu yaymak ve bundan sevâb beklemek demektir. Bid'at sahibi demek ise; bir bid'ati meydana çıkaran veya çıkmış bir bid'ati yapan demektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: "Bildirdiğim bu dinde bulunmıyan bir şey, sevâb umarak meydana çıkarılırsa, bu şey red olunur" buyuruyor.

İbn-i Abdürrazzâk şöyle anlatır: "Tâvûs bin Keysân, oğlu ile bir yerde oturuyorken, oraya bid'at ehlinden biri gelip ba'zı şeyler söyledi. Tâvûs hazretleri parmaklarını kulaklarına götürdü ve oğluna da, "Oğlum, bunun sözlerini işitmemen için kulaklarını

tıka, çünkü bu kalb zayıftır, işitilenler ona zarar verir i'tikâdını bozar" buyurdu. O kişi de kalkıp gitti."

Selâm bin Ebî Muti'de şöyle anlatır: "Bid'at ehlinden biri gelip Eyyûb-i Sahtiyânî hazretlerine, "Size bir kelime söylemek istiyorum" deyince, o da, "Hayır! Yarım kelime olsa da senden dinlemek istemiyorum" buyurdu."

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: "Şeytana, bid'at işlenmesi, günahtan daha sevgili gelir. Günahtan dönülür. Bid'at işlemekten dönmek çok zordur. Bid'at sahibi ile konuşup ondan birşey işiten kimseye, onun sözlerinden Allahü teâlâ bir fayda vermez. Onunla musâfeha eden, İslâmiyete olan bağını kesmiş olur."

Müemmil bin İsmâil şöyle anlatır: "Abdülazîz bin Ebî Davud'un cenâzesinde bulundum. Tâbutu, Safa kapısına kondu ve namazını kılmak için insanlar saf tuttular. O zaman Süfyân-ı Sevrî hazretleri geldi. Herkes onun geldiğini görünce, Süfyân hazretleri de geldi dediler. Fakat Süfyân-ı Sevrî hazretleri safları yarıp ilerledi ve cenâzenin önünden geçip gitti. Namazını kılmadı. Çünkü, meyyitin bid'at ehli olduğu söyleniyordu."

Sa'îd-ül-Kerîrî de şöyle anlatır: Süleymân Teymî hastalandı ve o hâlde iken çok ağladı. Kendisine ağlamasının ölümden korkmak sebebiyle mi olduğunu sorduklarında, "Ağlamam, ölüm korkusuyla değildir. Birgün ehl-i bid'at birisine selâm verdim. Bunun için âhırette Rabbime nasıl hesap vereceğimi düşünüp, ağlıyorum dedi."

Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: "Bid'at sahibi ile oturan, onunla görüşen kimseden sakınınız."

> Bid'at sahibini seven kimsenin ibâdetlerini, Allahü teâlâ yok eder ve kalbinden îmân nûrunu çıkarır. Yolda bid'at sahibi ile karşılaştığın zaman, yolunu değiştir. Bid'at sahibinin ibâdeti, Allahü teâlâ katında kabûl olmaz. Kim ona yardım ederse, İslâm dînini yıkmaya çalışmış olur. Ehl-i bid'at sahibine kız verilmez. Bid'at sahibi ile düşüp kalkan kimse hikmetli konuşamaz. Bid'at sahibini sevmiyen, ona buğzeden kimsenin günahlarını, Allahü teâlânın mağfiret etmesi umulur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Bid'at sahibini güleryüzle karşılayan veya ona iyilik eden, Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâma göndermiş olduğu İslâmiyeti beğenmemiş olur" buyurdu. Nadr-ül-Hârisî buyurdu ki: "Bid'at sahibine kulak veren, onu dinliyen kimseden, doğruluk gider ve nefsine tâbi olur."

Leys bin Sa'îd: "Bid'at sahibi birinin su üzerinde yürüdüğünü görsem, yine ona i'tibâr etmem" buyurdu.

İmâm-ı Şafiî ise; "Bid'at sahibi birini havada uçarken görsem, yine ona i'tibâr etmem" buyurdu.

Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birgün çarşıda iken, Müreysi adındaki bid'at sahibi birinin öldüğü haberini aldım. Orada secde edecek bir yer bularak, onun ölümü sebebiyle secdeye vardım ve Allahü teâlâya hamd ettim."

> Ehl-i sünnet ve Ehl-i bid'at: Ehl-i sünnet; Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve onun Eshâb-ı kirâmına uyan, onların gösterdikleri yolda gidenlerdir. Ehl-i bid'at ise; dinde önceden olmayan birşeyi ortaya çıkarıp, ibâdet olarak yapanlardır. Kendilerinin bir dayanağı da (delîlide) yoktur. Ehl-i sünnetin ise, mezhebi belli ve sözleri, delîlleri açıktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Yeryüzünde ümmetimden hak üzere olan bir topluluk kıyâmete kadar bulunup, onlara kimse zarar veremez."

Şeytanın hileleri ve bunlardan korunmak: İnsan, yaratılmasıyla birlikte, kendisine faydalı olan şeyleri elde etmesi için arzu ve şehvet ve kendisine zarar veren şeylerden korunması için de gadap verildi. Zarar ve faydayı ayırıp, adâlet gösteren akıl ni'meti de ihsân edildi. Böyle olmakla birlikte, şeytan denilen, bir varlık da yaratıldı. O, insanı durmadan isrâfa, doğru yoldan ayrılmağa teşvik eder. Akıllı olanın, bu düşmandan sakınması lâzımdır. Onun düşmanlığı, Âdem aleyhisselâm zamanından beri devam etmektedir. Şeytan

herşeyini, Âdemoğlunun dînini, îmânını, ahlâkını çalmak için ortaya koymuştur.

Allahü teâlâ ondan sakınmayı, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şu âyet-i kerîmelerde bildirdi: "Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerden, helâl ve temiz olmak şartıyle yiyin, şeytanın izini ta'kib etmeyin. Çünkü o, hakîkaten size apaçık bir düşmandır." (Bekâra-168). "Şeytan sizi, fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimrilik ve sadaka vermemeği emreder. Allah ise (sadaka ve zekât vermekle) size mağfiret va'd ediyor. Allahın kudreti geniştir, herşeyi kemâliyle bilendir" (Bekâra-268). "Muhakkak şeytan, şarabda ve kumarda aranıza kin ve düşmanlık düşürmek; sizi Allahı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık siz, bunlardan sakınmazmısınız?" (Mâide-91)

"Ey insanlar! Muhakkak Allahın va'di (öldükten sonra dirilmek, hesaba çekilmek) vukû' bulacaktır. O hâlde, sakın dünyâ hayâtı sizi aldatmasın. Şeytan da sakın sizi Allahın dîninden aldatıp kaydırmasın. Hakîkaten şeytan (öteden beri) size düşmandır. Siz de onu düşman edinin. Çünkü o, etrâfına toplanan avânesini, ancak Cehennemlik olsunlar diye çağırır" (Fâtır-5, 6). "Şeytana itaat etmeyin, o size açık bir düşmandır diye size nasihat vermedim mi? Ey Âdemoğulları!..." (Yâsîn-60).

Şeytanın ilk i'tirâzı, Âdem aleyhisselâma secde etmemek oldu. Allahü teâlânın secde ediniz emrine karşı geldi. Kur'ân-ı kerîmde Sad sûresi yetmişaltıncı âyetinde meâlen buyurulduğu üzere; "İblîs şöyle dedi: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni bir ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın." Kendi üstünlüğünü ileri sürdü, İsrâ sûresi altmışikinci âyetinde meâlen; "İblîs; baksana şu üzerime mükerrem kıldığın kimseye! Eğer kıyâmet gününe kadar beni geciktirirsen, yemîn ederim ki, Âdem'in zürriyetini (neslini) azı müstesna olmak üzere, muhakkak kandırıp kendime bağlarım, demişti" buyurulduğu gibi, şeytan kibrini ortaya koydu. Sad sûresi yetmişyedinci ve yetmişsekizinci âyetinde meâlen; "(Allah) buyurdu ki: Hemen çık oradan (Cennetten). Çünkü sen, (benim rahmetimden) koğulmuşsun ve muhakkak sûrette hesap gününe kadar la'netim senin üzerinedir" buyurulduğu üzere la'netlenmeye ve Cehenneme müstehak oldu.

Şeytan insanı kötü bir işe teşvik ettiği zaman, ondan şiddetle kaçınmalıdır ve o iş kötüdür demelidir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde E'ûzü okumayı emretti. Nahl sûresi doksansekizinci âyetinde meâlen, Peygamberine (aleyhisselâm); "Kur'ân-ı herim okuyacağın zaman E'ûzü... söyle" buyurmuştur. Ya'nî Allahın rahmetinden uzak olan ve gazâbına uğrayarak dünyâda ve âhırette helak olan şeytandan, Allahü teâlâya sığınırım, korunurum, yardım beklerim. Ona haykırır, feryâd ederim. Gecenin sonunda da (seher vaktinde) Felâk sûresini okumayı emretti.

Hazreti Âişe vâlidemizin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Şeytan sizden birinize gelir ve der ki, "Seni kim yarattı?" O da, "Allahü teâlâ" der. Şeytan tekrar, "Peki Allahı kim yarattı?" der. Böyle deyince ona, "Âmentü billahi ve Rasûlihi" deyin. Ya'nî "Ben Allahü teâlâya ve O'nun Peygamberine inandım demektir" buyurdu.

Âlim bir zât talebesine, "Şeytan seni kötülüğe düşürmek istediği zaman ne yaparsın?" diye sordu. O da, "Onunla mücâdele eder, ona karşı dururum" dedi. Hocası tekrar, "Şeytan tekrar dönüp gelir, seni günaha sokmak isterse ne yaparsın?" diye sorunca talebe, "Ona karşı durur dediğini yapmamaya çalışırım" dedi. Hocası bir kaç defa aynı soruyu tekrarlayınca, talebe hep mücâdele ederim, dedi. Bunun üzerine hocası "Senin bu işin çok uzun sürer. Sen bir koyun sürüsünün yanından geçerken, o sürünün köpeği sana havlasa veya oradan geçmene mâni olsa, bu durumda ne yaparsın?" diye sorunca talebe, "Onu taşlar ve kendi gayretimle def etmeye çalışırım" dedi. O zaman o zât buyurdu ki: "Bu işin uzun sürer. Lâkin sen o sürünün sahibine seslenip yardım istesen, o köpeğin zararından kolayca kurtulmuş

olurdun.” (Ya’nî, Allahü teâlâdan şeytana karşı yardım ister, O’na iltica edersen, onun aldatmasından korunursun.)

Şeytan insana durmadan vesvese verir. Namaza başlarken niyet etmede vesvese eden çoktur. Ağzıyla tekrar tekrar niyyet söyler. Bu olmaz. Namaza kalkan farzı eda için kalkmıştır. Niyetin yeri kalbtir. Sözle söylemek niyet olmaz. Vesveseli kişi, sözü doğru söyleyeyim diye niyet etmiye çalışır. Böylece niyet olmaz. Niyeti kalb ile yapmalıdır.

Şeytanın zenginleri aldatma yolları: İlki, malı kazanma yönündendir. Malı kazanırken, haramdan mı, helâlden mi, ehemmiyet vermezler. Alış-veriş bilgisinden habersiz olarak kazanırlar. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Öyle bir zaman gelir ki, kişi kazandığı malın helâlden mi, haramdan mı olduğunu bilmez.”

İkincisi, o malda cimrilik etme yönündendir. Bu sebeple zekâtını vermezler veya bir kısmını verirler. Kötü malı, iyi gösterip satarlar. Şeytan kendilerini böyle yapmaları için aldatır. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlk basılan parayı şeytan aldı. Onu öptü ve gözlerine, göbeğine sürdü. Sonra da, “Ben seninle insanları azdırır, seninle küfre sokarım, insanoğlunun paraya sevgisi ile bana ibâdet edişini çok severim” dedi.”

İbn-i Şakîk ve İbn-i Abdullah da buyurdular ki: “Şeytan, bütün arzu ve istekleriyle gelerek insanı aldatmaya çalışır. Yorulduğu zaman onun malının üzerine oturur ve onun malıyla hayır yapmasına mâni olur.”

Üçüncüsü, çok zenginlik yüzünden olup, zengin şeytana uyarak kendini fakirlerden hayırlı görür. Bu ise cahilliktir. Fazilet mal zenginliği ile değildir.

Dördüncüsü, malı dağıtma ve hayır yapma yönündendir. Şeytan, insanı kandırarak malını isrâf etmesi, hayır olmayan işlerde harcamasını sağlar. Ba’zan da sadaka vermesini hayır yapmasını isteyerek, onun böbürlenmesini ve büyüklenmesini sağlar. Bunun sonucu, insan kibir sahibi olur. Kibir, Allahü teâlânın kötülediği bir özelliktir.

Şeytanın müslümanları aldatması: Şeytan, insanı kandırmak için çok çalışır. Müslümanlardan ba’zıları, namazlarını âdet olarak kılarlar senelerce, insanlardan nasıl gördü ise öyle ibâdet eder. Fâtiha’yı doğru dürüst okuyamaz. Namazın doğru olması için gereken farz ve vâcibleri bilmez ve öğrenmez.

Öyle müslümanlar da vardır ki, cemâatle namaz kılarken İmâmdan önce secdeye gider, İmâmdan önce rükû’ya ve secdeye gitmenin emre muhalefet olduğunu bilmez. Namazına zarar geleceğini düşünmez. Abdest alırken uzuvlarını tam yıkamazlar. Abdest ve gusülde, parmağında yüzük olanlar onu oynatıp altını ıslatmazlar. Yüzüğün altına su ulaşmazsa, o abdest ve gusül olmaz. Müslümanlardan ba’zıları alış-veriş ilmini bilmezler. Bu sebeble akidleri fâsid ve bâtıl olur. Gıybet eden çok kimse vardır. Şeytan böyle olan kimseleri, doğruyu öğrenmemeleri için devamlı aldatmaktadır.

Şeytanın herkesi aldatması: Birçok yahudi ve hıristiyanın kalbine, zaman zaman İslâmiyete meyl (sevgi) gelir ve o esnada şeytan onu engeller ve “Acele etme, düşünme taşınma zamanın var” diyerek mâni olur. Nihâyet o kişiler, îmân etmeden ölür giderler. Şeytan günahkâr kimselere de aynı hileyi yapar. Onlar bugün tövbe ederim, yarın tövbe ederim, derken günler gelip geçer. Böylelikle azâba sürüklenirler. Bunun yanında, insanları, işlerinde tembelliğe sürükliyerek işlerini sonraya bırakmalarını sağlar. Onların dünyâ ve âhıret sıkıntılarına düşmesine sebep olur.

Şeytanın zâhidleri aldatması: Ba’zı kimseler, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde dünyânın kötülendiğini işitir ve kurtuluşun, onu terk etmekle olduğunu düşünür. Kötülenmiş olan dünyâ nedir? anlamaz. Şeytan onu, “Sen âhırette, ancak dünyâyı terkle kurtulursun” diye aldatır. O kimse de, dağların yolunu tutar. Cemiyetten, cemâatten, ilimden uzaklaşır ve vahşî hayvan gibi olur. Ona, bunun hakîkî zühd olduğu tahayyül ettirilir. Fakat asla böyle değildir. O, falandan, onun, kafasına estiği yere gittiğini işitmiş, filandan, onun bir dağda ibâdet ettiğini duymuştur. Ekseriya onun

bir ailesi olmuş, fakat kendilerinden uzaklaşması neticesinde yok olmuştur. Yahut bir annesi olmuş, ayrılışına ağlamıştır. O, umûmiyetle namazın esaslarını, lâzım geldiği gibi tanımamıştır. Onun, içinden çıkamıyacağı davranışları çok olmuştur. Şeytan bu kimseyi, ancak ilminin azlığı dolayısıyla aldatabilir. O, hakîkatleri anlayan bir İslâm âliminin sohbetinde bulunsa, o âlim ona dünyânın lezzetlerinin kötülenmediğini öğretir. Allahü teâlânın ihsân ettiği, insanlığın bekâsı için zarurî olan, ona ilim tahsili ve ibâdet husûsunda yardımda bir sebeb olan yiyecek, içecek, giyecek ve içinde namaz kılacağı bir ev nasıl kötülenir. Kötülenen; ihsân edilen bu şeylerin, yerinden başka yerde kullanılması veya onun ihtiyaç miktarı değil de israf üzere teminidir. Issız dağlara çıkmak yasaktır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), kişinin tek başına gecelemesini bile yasak etti. Onun topluluk ve cemiyeti terk etmesi, kazanç olmayan bir hüsrandır, ilim ve âlimlerden uzaklaşma, cehâletin çokluğunu gösterir. Böyle yaparak ana-babadan uzaklaşma, itaatsizliktir. Bu ise, büyük suçlardandır. Ama bütün bunlara rağmen bir dağa çıktıkları duyulanların durumları, şu ihtimalleri taşır: Onların çoluk-çocuğu, ana-babası yoktur. Topluca ibâdet etmek için bir yere gitmişlerdir. Âlimlerden biri şöyle dedi: “İbâdet etmek için bir dağa çıktık. Süfyân-ı Sevrî hazretleri yanımıza gelerek bizi geri döndürdü.”

Şeytanın zâhidleri aldatması, onları zühdle meşgûliyet yüzünden ilimden alıkoyması ile ilgili olarak, Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Onlar, daha aşağı olanı, daha iyi olanla değiştirdiler” buyuruyor. (Bekâra-61). Bunun açıklaması: Zahidin faydası, kapısının eşiğini aşamaz. Âlimin faydası ise, başkalarına ulaşır. Onun nice ibâdet edenlerden doğruya sevkettiği kimseler vardır. Onlara “Zühd, mübah şeyleri terktir” fikrini aşılaması da şeytanın aldatması arasındadır. Bu düşünce yüzünden, onlar arasında arpa ekmeğinden fazla yemiyen vardır. Onlar arasında meyvayı tutmayanlar vardır. Yine onlar arasında, bedeni kuruyuncaya kadar yemeği azaltanlar, nefsine yün giymekle azap edenler, ona serin suyu men edenler vardır. Bu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâmın ve onları ta’kib edenlerin yolu değildir. Allahü teâlânın Resûlü, et yer ve onu severdi. Tavuk yer ve helvayı severdi. Serin su ona lezzet verirdi. Dinlenmiş suyu tercih ederdi. Bir kişi, “Ben hurma yemiyeceğim, zira onun şükrünü yapamıyorum” deyince Hasen-i Basrî hazretleri, “Bu ahmak adam, acaba içtiği suyun şükrünü yapabiliyor mu?” buyurdu. Süfyân-ı Sevrî sefere çıktığı zaman, yolluğu arasında kızartılmış et ve tatlı taşırdı, insan bilmeli ki; nefsi kendisinin bineğidir. Ona, maksadına ulaşabilmesi için yumuşaklıkla muâmele etmesi gereklidir. Ona yetecek kadar iyi gelen şeyleri alsın, aşırı tokluğu, şehevi arzuları, taşkınlığı ve ona çok sıkıntı veren şeyleri terk etsin. Zira bunlar, bedene ve dîne zarar verir.

Göçebe yaşıyan topluluklar, eğer yün giyerler ve süt içmekle yetinirlerse, onları kınamayınız. Zîrâ bedenlerinin bineği olan nefsleri bunu taşır. Şehir halkı da yün giyer ve salça yerlerse, aynı şekilde onları da kınamayın ve bunlar hakkında, “Nefslerinin isteklerini yerine getiren” demeyiniz. Çünkü bu topluluğun tabiî âdetidir. Beden, ni’metler içinde büyümüş ise, biz sahibini, ona eza verecek şeyi yüklemesinden men ederiz. Zâhidâne yaşar ve şehvetlerini terk etmeği tercih ederse, onun için ne iyidir. Fakat bunu yapmazsa, nefsi taşkınlık yapar. Bu da uyku ve tenbelliği arttırır. Bu kimse, terkinin zarar vereceği ve vermiyeceği şeyi bilmeğe muhtaçtır ki, nefsine eza etmeden uygun miktarda alsın. Bir topluluk, kuru ekmeğin beden ihtiyâcı için kâfi geldiğini zannetti. Fakat bu kâfi gelse bile bununla yetinme, bedenin a’zâlarının ekşi, tatlı, serin ve diğer şeylere ihtiyâcı olacağı cihetinden eza verir. Bünyeye, mülayime teveccüh eden bir temayül hassası konulmuştur. O, ba’zan tatlıya, ba’zan ekşiye meyleder. Bunun bir çok sebebleri vardır.

Zâhid görünenlerin, zühdün sâdece yiyecek ve giyeceğin azı ile kanâat etme olduğunu düşünmesi, şeytanın aldatması arasındadır. Onlar, kalbleri baş olma ve mevki peşinde oldukları hâlde, bundan memnundurlar. Fakirlere değil de, zenginlere ikramda bulunurlar, insanların önünde, sanki Allahü teâlânın azametini müşâhededen çıkmışlar gibi birbirlerine

huşû’ ederler. Ba’zan onlardan biri, kendisine zühd sahibi desinler diye verilen hediyeyi redd eder. Halbuki onlar, halkın kendilerine gidip gelmeleri ve ellerini öpmelerinden doğan imkânlar içinde, dünyâ dostluklarının en geniş kapısı içindedirler. Zira dünyâdaki gayeleri baş olmaktır.

Şeytanın kadınları aldatması: İblîs’in kadınları aldatması çoktur. Bunlardan birisi, öğle vakti hayızdan temizlenen kadının, ikindiden sonra gusül abdesti alıp, sâdece ikindiyi kılmasıdır. Halbuki ona öğle namazı da farz olmuş, fakat o bunu bilmemektedir. Kadınlar hamama girdiklerinde üzerlerine birşey örtmezler ve derler ki: “Bizi gören veya gözetleyen kimse yoktur. Burada bulunanlar, benim kızkardeşim, annem, câriyem bulunur. Onlar da benim gibi kadındırlar, öyleyse biz kimden dolayı örtüneceğiz?” “Halbuki başkasının yanında avret mahallini açmak haramdır. Kadının avret yerlerine, annesi veya kızı bile olsa bakması haramdır. Ancak kız çocuğu yedi yaşına gelmemiş ise, bu durumdan müstesnadır. Yedi yaşından sonra kız çocuğunun, bu yerlerini kadınlara karşı örtmesi lâzımdır.

Kadın, ayakta kılmaya muktedir olduğu hâlde namazını oturarak kılarsa, namazı bâtıl olur. Fakat kadınların birçoğu buna dikkat etmez. Çocuğun pisliği üzerine bulaşınca, çoğu zaman temizlemez. Bir yere gideceği zaman üstünü başını temizler. Namaza gelince gevşek davranır. Namazın vâciblerinden birşey bilmez veya sormaz. Namaz kılarken örtünmeye dikkat etmeyip açılır. Namazı bâtıl olur. Fakat buna aldırış etmez.

Kadının kocasına karşı kötü konuşması uygun değildir. Başkalarının yanında, bu çocuklarımın babası diye konuşması, kocasının izni olmadan evinden ayrılması caiz değildir. Ben günah için çıkmadım demesi değil, izinsiz çıkması günahtır. Onun izinsiz çıkması fitneye sebep olur. Aralarında, kabirlere devamlı gidip, matem tutan kadınlar da vardır. Ba’zı kadınlar da kocaları çağırdığı zaman itaat etmez ve bunu günah değil zanneder. Halbuki bundan nehyedilmişlerdir. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm): “Bir kadın, kocası çağırdığında gelmez ve bu hâlde gecelerse, sabaha kadar melekler ona la’net ederler” buyurdu.

Kadın kocasının malından başkalarına verir. Halbuki kocasının izni olmadan ve onun râzı olacağını bilmeden, başkasına birşey vermesi caiz değildir. Fakat kadınlar, çakıl taşları ile yıldız falına bakanlara veya muhabbet muskası yazanlara para verirler. Bunların hepsi haramdır.

Şeytanın erkekleri aldatması: Erkekler ise, kendilerine haram olan giyeceği giyerler ve altını ziynet olarak kullanırlar. Ba’zıları da bunları sâdece Cum’a ve bayram günleri takınır ve giyerler. Erkekler, bir haramı gördükleri hâlde bunu düzeltmekte gevşek davranırlar. Hattâ bir kimse, kardeşini veya bir yakınını içki içerken ve ipek elbise giyerken görse, bunu düzelteceği yerde, kendisi de onlara ortak olmaktadır. Yine ba’zıları, evinin önüne barikat yaparak insanların geçmesine mâni olmakta, toplanan yağmur suyunu da dağıtmıyarak günâha girmektedir. Zîrâ müslümanlara eziyet haramdır. Ba’zıları da, hamama peştemalsız girmektedir ve başkalarının avret yerlerine bakmaktadırlar.

Erkeklerin birçoğu, zevcelerinin haklarını gözetmemektedir. Onları, mehirlerini kendisine hediye etmeye zorlamaktadır.

Ayrıca erkekler, para ile hâkimin lehlerine karar vereceğini zannederler. Ba’zıları da yanında çalışan kimselerin hakkını tam olarak vermezler.

Bu konularda fazla yazsak, cildleri doldurur. Az yazarak çok şeye delâlet ettik. Allahü teâlâ, hepimizi şeytana uymaktan muhafaza buyursun. Âmin.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 157

2) Zeylü Tabakat-ı Hanâbile cild-1, sh. 399

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1342

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 28

5) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 329

6) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 254

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 52, 523

8) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 140

9) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 270

10) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 17

11) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 749

12) Tabakât-ül-huffâz sh. 477

13) El-Vefâ bi ahvâl-il-Mustafâ

14) El-Mugni

15) Telbîsü İblîs

16) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 184, 395, 408, 587, 978